

تحلیل عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی با تأکید بر سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: استان زنجان)

نرگس مرادخانی* - استادیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۰۴

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۰۵

چکیده

مقدمه: مشارکت مردمی به‌عنوان حلقه مفقوده برنامه‌های توسعه روستایی موردنظر محققان بوده و توجه ویژه‌ای به ارتقای کمی و کیفی سطح مشارکت فعال مردم شده است. طرح هادی در نواحی روستایی باانگیزه‌های اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی اجرا شده است و با توجه به اثرگذاری بالای این طرح بر زندگی روستائیان، ارزیابی عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای آن ضرورت دارد.

هدف: در همین راستا در تحقیق حاضر به شناسایی عوامل مؤثر در مشارکت مردم در تهیه و اجرای طرح هادی پرداخته می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق: تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. جهت گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) و برای تحلیل اطلاعات از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل روستاهای چپر، گلابرسفلی، چسب و سارمساقلو استان زنجان می‌باشند که بر مبنای نظرات بنیاد مسکن استان زنجان به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: روستاهای روستاهای چپر، گلابرسفلی، چسب و سارمساقلو استان زنجان می‌باشند.

یافته‌ها و بحث: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، عامل اثرات اقتصادی طرح مهم‌ترین عامل مؤثر در مشارکت روستائیان است. مقدار ویژه این عامل ۱۷/۶۵۴ می‌باشد که به‌تنهایی قادر است ۳۴/۳۲۱ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ۸ متغیر بارگذاری شده است.

نتایج: از میان ۸ متغیر موردبررسی در این عامل متغیر افزایش واحدهای کارگاهی و صنعتی کوچک درون روستا با بار عاملی ۰/۸۴۴، متغیر میزان گسترش مراکز خدماتی تجاری در درون روستا با بار عاملی ۰/۸۰۳ و متغیر عدم میزان اشتغال غیر کشاورزی در واحدهای درون روستا با بار عاملی ۰/۷۳۳ به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی شناخته شد.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، طرح هادی

نحوه استناد به مقاله:

مرادخانی، نرگس. (۱۴۰۰). تحلیل عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی با تأکید بر سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: استان زنجان). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۶(۲)، ۳۷۹-۳۸۹.

DOR: [20.1001.1.25385968.1400.16.2.9.4](https://doi.org/10.25385/968.1400.16.2.9.4)

مقدمه

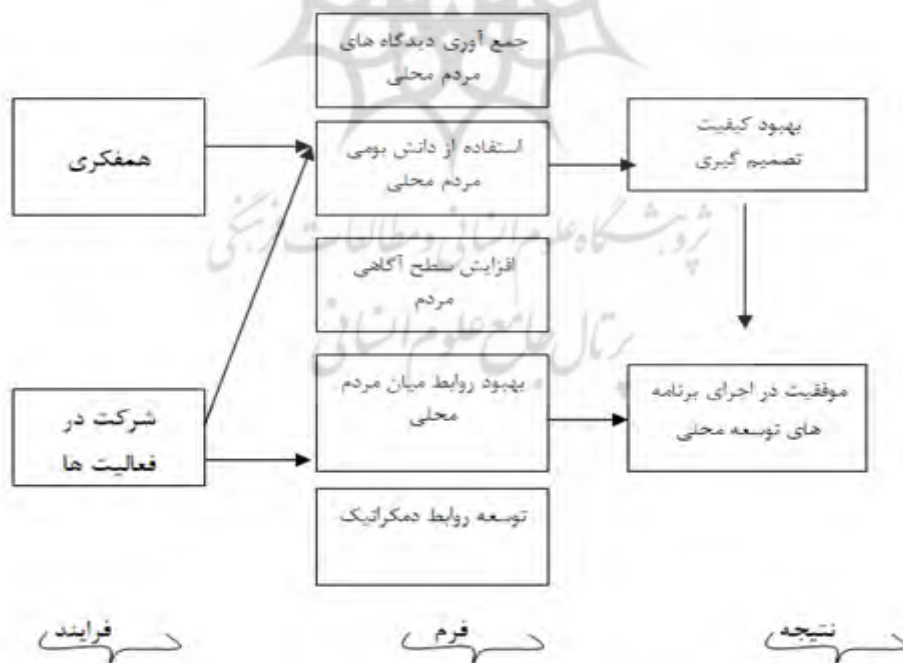
تجربه تاریخی فرآیند توسعه در کشورهای توسعه‌یافته و پیشرفته، این امر را روشن ساخته که توسعه روستایی یک ضرورت بنیادی برای توسعه ملی است و می‌بایست در اولویت برنامه‌های توسعه قرار گیرد. امروزه برای دستیابی به توسعه هر چه بیشتر در روستاها اقدامات و تدابیر گوناگونی اندیشیده شده است، راهکارهایی برای افزایش تولید، بهبود سطح دانش و فناوری، اصلاح شبکه ارتباطی، افزایش درآمد و اشتغال‌زایی بیشتر، کاهش فقر و نابرابری، تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی و غیره ارائه گردیده است که مجموعه این تدابیر در تلاش برای رسیدن به توسعه پایدار روستاها می‌باشند (از کیا، ۱۳۸۸، ۴۷). یکی از چالش‌های امروز توسعه روستایی، توجه نکردن به سرمایه اجتماعی روستاهایی است که به صورت هزاران خرده‌فرهنگ در پهنه جغرافیایی کشور ایران گسترده شده‌اند که شناخت این سرمایه، قطعاً روند برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی را برای متخصصان مربوطه تسهیل و مشارکت روستاییان را در اجرای بهتر برنامه به همراه دارد (Salmani, 2009, 14). امروزه سرمایه اجتماعی روستاییان به‌ویژه در زمینه مشارکت اجتماعی، نقشی بسیار مهم‌تر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمان‌ها و جوامع ایفا می‌کند و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام بخش میان سازمان‌ها و انسان‌ها است. در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند (خمر و همکاران، ۱۳۹۰، ۹۸) و بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شوند. با تقویت مشارکت، فقرا در فرآیند سیاسی و تصمیم‌گیری جامعه و در جهت توانمندسازی وارد عمل می‌شوند. این کار با رفع موانع اجتماعی و نهادی مانند رفع تبعیض‌های جنسیتی، قومی و قشریندی اجتماعی و تسهیل فرآیند مشارکت فعال همه اقلیت‌ها و گروه‌های منزوی شده اجتماع ممکن می‌شود. در این میان، نقش مشارکت‌های مردمی جهت موفقیت برنامه‌های توسعه خصوصاً در نواحی روستایی توسط محققان بسیاری به‌عنوان عاملی بسیار مهم در نظر گرفته شده است، به‌گونه‌ای که برنامه‌های توسعه روستایی بدون حضور مردم با شکست روبرو می‌شوند (Fitzgerald, 2002, 11, Franz, 1986, 332, Puri, 2007, 135). در طی دهه‌های ۱۹۵۰ تا اواخر دهه ۱۹۷۰ رویکردهای متفاوتی جهت دستیابی به توسعه روستایی در کشورهای درحال توسعه به اجرا گذاشته شد، مهم‌ترین این رویکردها شامل تأمین نیازهای اساسی و توسعه یکپارچه روستایی بود، نتیجه بررسی‌های نهادهای بین‌المللی نشان داد، اجرای برنامه‌های توسعه روستایی در این کشورها موفقیت‌های چندانی را به همراه نداشته است، بررسی‌های محققان نشان داد عدم مشارکت فعال، مؤثر و ماندگار روستاییان خصوصاً فقرای روستایی علت این امر بوده است (Heck, 2003, 32, Shah, 2009, 177). در مدیریت جدید روستایی، مشارکت دادن مردم به‌عنوان مهم‌ترین رکن موفقیت برنامه‌های توسعه روستایی شناخته می‌شود، در این میان عوامل مختلفی باعث عدم مشارکت روستاییان می‌شود. از دیدگاه برخی از محققان سرمایه‌گذاری به همراه توسعه زیرساخت‌ها در نواحی روستایی در راستای کاهش فقر این نواحی مهم‌ترین عامل عدم مشارکت روستاییان به شمار می‌رود، بنابراین دولت‌ها می‌توانند با اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی سطح مشارکت روستاییان را افزایش دهند (Leal, 2007, 540: Jennings, 2007, 91). از نظر برخی دیگر هم، ضعف زیرساخت‌های فرهنگی و پائین بودن سطح دانش و عدم آگاهی از فواید مشارکت مهم‌ترین موانع مشارکت روستاییان به شمار می‌رود (Zhaug, 2011, 240).

یکی از جنبه‌های اساسی سرمایه اجتماعی توجه به مشارکت اجتماعی برای موفقیت طرح‌های اجرا شده در روستا است. در فرآیند نوین تهیه طرح‌های هادی روستایی بر بنیاد رویکردهای جدید توسعه روستای مؤلفه‌هایی نظیر، مشارکت مردمی، ارتباط درونی طرح‌ها با هم، واقع‌گرایی طرح هادی، توجه به مسائل زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی، حفظ میراث تاریخی و بافت‌های باارزش، نظارت و کنترل چندوجهی هماهنگی با طرح‌های بالادست منطقه‌ای و ملی در نظر گرفته می‌شود.

عواملی وجود دارند که ضرورت‌های مشارکت را ایجاد می‌نمایند از این عوامل می‌توان به مواردی نظیر: دانستن نیازهای عمومی روستا، درک نظر مردم روستا، کمک در زمینه مؤثر بودن از راه رشد یا تغییر کاربری‌های اراضی و الگوی فعالیت، استفاده از تجربیات محلی، استفاده از ریش‌سفیدان و شورای روستا، بالا بردن آگاهی مردم روستا، شفاف‌سازی در تصمیم‌گیری و ... اشاره کرد. بالاترین سطح مشارکت عمومی احساس تعلق و مالکیت را گسترش می‌دهد و تعهدات و وابستگی مردم را به تصمیمات بالا می‌برد. مشارکت مردم روستا در آبادانی آن سبب می‌شود منافعی از قبیل: پشتیبانی از ابتکارات مردم روستا، حل مسائل منطبق بر نیازهای واقعی روستا، جمع‌آوری اطلاعات دقیق از روستاییان و تقویت مذاکره و گفت‌وگو متقابل حاصل شود. البته مهم‌ترین منفعت مشارکت روستاییان در طرح‌های هادی موجب ایجاد انگیزه در نگهداری آن‌ها خواهد شد.

مشارکت روستائیان در مراحل مختلف طرح هادی تهیه، اجرا و نگهداری پیامدهای مثبت بسیاری را در پی خواهد داشت. با بررسی ویژگی‌های جمعیتی یک روستا می‌توان به بررسی سنجش احساس تعلق به روستا و روحیه مشارکت آنان در طرح‌های هادی و سایر ابعادی که می‌تواند مشارکت روستائیان را نهادینه کند پی برد. از سوی دیگر با توجه به اهمیت توسعه پایدار اقتصادی تحقیق حاضر با رویکرد توسعه پایدار تهیه و اجرای طرح‌های هادی را بررسی خواهد کرد. پایداری کالبدی مناطق روستایی به معنای توانایی و قابلیت جوامع روستایی برای رسیدن و تداوم "یکپارچگی اجتماعی"، "کارایی اقتصادی" و "مسئولیت‌پذیری محیطی" است. پایداری کالبدی در مناطق روستایی زمانی تحقق می‌یابد که به‌طور هم‌زمان مقبولیت اکولوژیکی، مقبولیت اقتصادی و مطلوبیت اجتماعی موردعنايت قرار گیرد تا همانا کیفیت زندگی اجتماعی و محیطی جوامع روستایی ارتقا یافته و قابلیت دوام و ماندگاری سکونتگاه‌های روستایی افزوده شود. توسعه پایدار از ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی قابل‌بررسی است. در بعد اقتصادی اهداف ایجاد اشتغال، رونق، ایجاد ثروت، از نظر اجتماعی فرهنگ، آموزش و عدالت اجتماعی و از نظر محیطی منابع طبیعی، محیط‌زیست مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در همین راستا در تحقیق حاضر به شناسایی عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی پرداخته شده است.

فرایند مشارکت در واقع فرایند توانایی مستمر و باثبات، به‌منظور تعریف و تحلیل مسائل، تنظیم کردن و طرح راه‌حل‌ها، تحرک منابع و به‌کارگیری آن‌ها در همه سطوح نیازهای توسعه مردم است. در فرایند مشارکت کنش‌گران می‌توانند بر فرایندهایی که زندگی آن‌ها را متأثر می‌کند، نظارت و کنترل داشته باشند (Peris et al, 2011, 85). در مشارکت تمام مردم در فرایند تصمیم‌گیری چه به‌صورت مستقیم و یا از طریق نهادهای مشروحي که تمایلات و علایق آن‌ها را بیان می‌کند، حضور دارند (Sadashiva, 2008, 8). وجود مشارکت در اجزای مختلف حکومت، جوهر و ماهیت دموکراسی به‌شمار می‌رود. (Ward, 2010, 168) در واقع امروزه، تعهد به مشارکت دادن مردم در برنامه‌های توسعه، در قالب نهادها از ویژگی‌های اصلی دولت‌های توسعه‌مدار به‌شمار می‌رود (Pollard, 2010, 705). از این‌رو دولت‌ها به اتخاذ رویکردهای مشارکتی در برنامه‌های توسعه روی آورده‌اند (Murray li, 2007, 12, Jennings, 2007, 91, Lange, 2008, 45) (شکل ۱)

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

منبع: Hophmayer et al, 2008, 246

مشارکت اجتماعی به معنای شرکت فعالانه انسان‌ها در حیات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و به‌طور کلی تمامی ابعاد حیات هست. مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن اعضاء یک جامعه در امور محله، شهر و روستا به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند. در مفهوم ساده‌شده به‌صورت زیر می‌توان تعریف کرد: «مشارکت، مؤثر همه افراد در امور اجتماعی از طریق بسیج کلیه امکانات بالقوه گروهی به‌منظور استفاده از آن‌ها در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرا». مشارکت عبارت از کنش اجتماعی (فعالیتی ارادی و داوطلبانه) که از طریق آن‌ها، اعضاء جامعه در امور مختلف مربوط به خود شرکت می‌کنند و به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در عرصه‌های مختلف خود سهیم می‌گردند (برزو، ۱۳۸۹، ۱۴).

در برنامه توسعه روستایی، مشارکت مردم محلی امری اجتناب‌ناپذیر است و این مشارکت باید در جهت منافع اقتصادی و اجتماعی مردم منطقه صورت پذیرد (قیداری، ۱۳۹۲، ۴۷). در بیشتر نقاط جهان، میزان مشارکت در برنامه‌ریزی روستایی صوری بوده و تصمیمات بیشتر توسط مقامات دولتی و نه مردم محلی اتخاذ می‌شود (علیفلی زاده، ۱۳۸۷، ۹۷). تداوم توسعه روستایی از طریق روش جامعه‌محوری (مشارکت مردمی) بسیار حائز اهمیت است. مشارکت مردمی در مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی به دو دلیل ضروری است: نخست اینکه اگر توسعه روستایی با اهداف و علایق جامعه روستایی سازگار نباشد و تنها منافع افراد خارج از جامعه محلی را برآورده سازد جامعه روستایی را دچار مشکل سازد (تاج، ۱۳۸۳).

نظریات مختلفی که درباره مشارکت ارائه‌شده هر یک از نگاهی خاص عناصر مهم و ویژه‌ای را برای آن برشمرده‌اند که این عنا صر را در واقع از اجزاء و یا ارکان مهم مشارکت می‌توان قلمداد کرد. از جمله اوکلی و مار سدن عنا صر مهم در یک رویکرد برای مشارکت مؤثر را این‌گونه معرفی می‌کنند:

- ۱) یک فرآیند (process) طبیعی: از جمله کار پروژه در مواردی که خلق پارامترهای قابل‌سنجش و ثابت مشکل است.
- ۲) عدم اجتماع در میان فقیران روستایی و تعیین گروه‌های (groups) مجزای اقتصادی - اجتماعی که واحد توسعه به شمار می‌روند.
- ۳) توجه پایین به بالا (bottom-up) در غیاب مدل‌های تعیین‌شده قبلی و تأکید بر خودجوشی فوق‌العاده در یک رویکرد وابسته به پایین.
- ۴) اصل اتکا به خود (self-reliance) و نیاز به کاهش توسعه بر پایه وابستگی.
- ۵) مسئله کنترل محلی (local control) در فعالیت‌های پروژه توسعه به‌وسیله مرتبط شدن با گروه‌ها.
- ۶) اهمیت یافتن فعالیت (collective action) به‌وسیله گروه برای به عهده گرفتن مسائلی که با آن روبرو می‌شوند (رستمی، ۱۳۸۳).

اهمیت این مشارکت به‌ویژه در روستاها و شهرهای کوچک بیشتر نمود می‌یابد و این موضوع به نگاه مسئولان هر منطقه اعم از دولتی و خصوصی گره‌خورده است. جلب مشارکت‌های افراد بومی، بالأخص جوانان منطقه نه‌تنها به توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی در منطقه کمک شایانی خواهد نمود بلکه در این راستا، توسعه فرهنگی و آگاهی از ارزش‌های بومی و حس غرور و افتخار را در افراد بومی منطقه تقویت خواهد نمود. زمانی که دولت با ارائه تسهیلات و نظام‌های تشویقی، سرمایه‌گذاران در هر منطقه را جلب می‌نماید و بخش خصوصی نیز برای آماده‌سازی زیرساخت‌ها مهیا می‌شوند، مردم نهایت همکاری را با ایشان خواهند داشت و توسعه این صنعت را به مفهوم توسعه شهر یا روستای خود تلقی خواهند نمود. همچنین در صورت آگاهی از ارزش‌های بومی خود کمتر از فرهنگ وارداتی تأثیر می‌پذیرند (همان، ۷). لذا با تقویت مشارکت‌های مردمی در این حوزه و تشریح اهداف و برنامه‌های در نظر گرفته‌شده برای مردم هر منطقه، راه به‌سوی توسعه و نیل به اهداف چشم‌انداز نیز تسهیل می‌گردد. پیش از برنامه‌ریزی باید با استفاده از رهیافت‌های مشارکتی، شناخت مطلوبی از پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل موجود به دست آورد و ظرفیت‌های پذیرش و توسعه در هر فصل و در هر منطقه از کشور (تفکیک زمانی و جغرافیایی) را با توجه به امکانات و نیازمندی‌های مربوطه در کوتاه‌مدت و بلندمدت معلوم کرد (Lanza & Pigliaru, 2005, 1969).

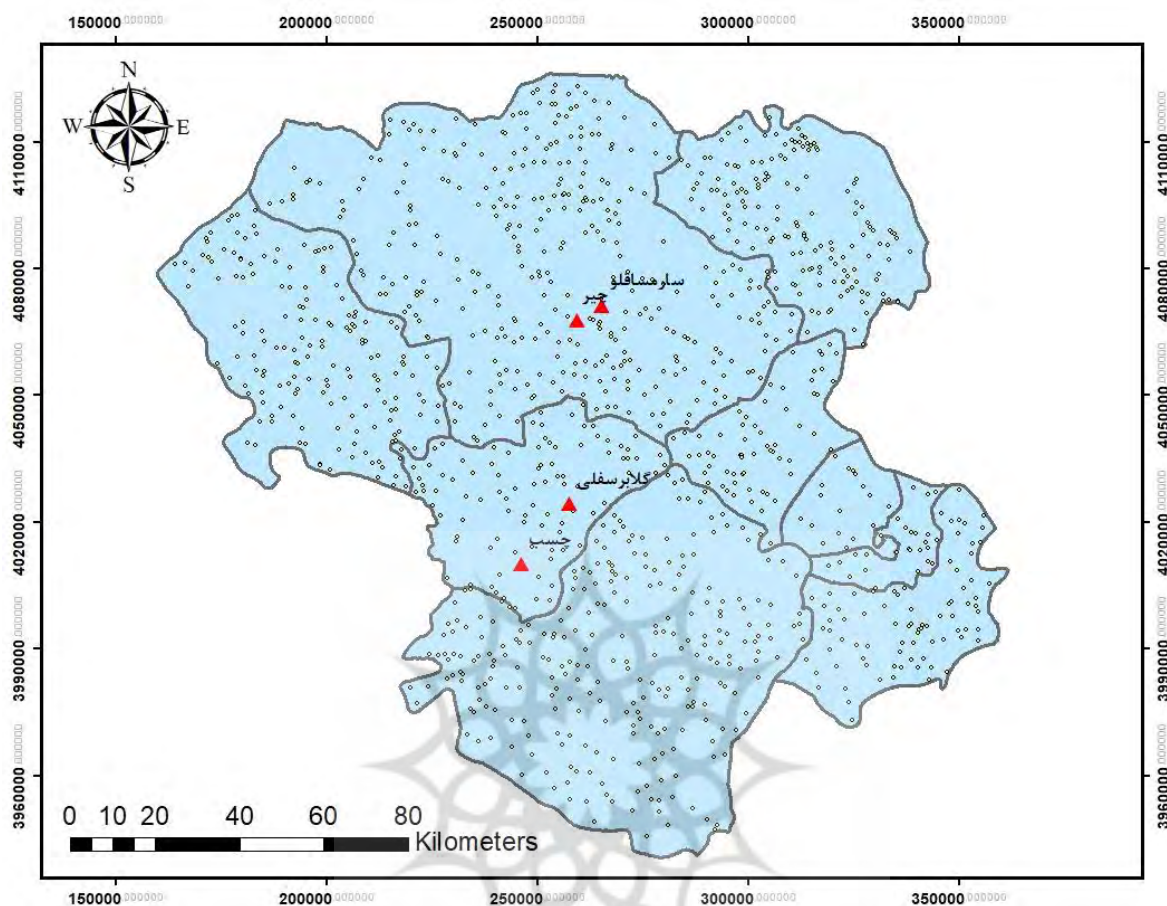
در کشورمان تحقیقاتی درباره آثار و نتایج اجرای طرح‌های هادی بر زندگی روستائیان صورت گرفته است. موسوی (۱۳۷۴) و رهنما (۱۳۷۵) عدم مشارکت روستائیان، عدم شناسایی نیازهای اولیه مردم روستایی و اجرای ناقص طرح را از عوامل عدم اثرگذاری این طرح بر کیفیت زندگی روستائیان می‌دانند. در همین زمینه، مظفر و همکاران (۱۳۸۷) و تقی‌لو و همکاران (۱۳۸۸) بر موفق بودن اجرای طرح هادی در بهبود وضعیت کالبدی و اجتماعی روستائیان تأکید کرده‌اند. حق پناه و دهقانی (۱۳۸۸) پیشرفت نسبی زندگی

مردم در ابعاد کالبدی را از نتایج مثبت طرح و عدم رعایت و اجرای مسائل زیست‌محیطی را از ابعاد منفی طرح هادی می‌داند. عنایستالی (۱۳۸۸) افزایش امیدواری روستائیان برای ماندن در روستا، نصیری (۱۳۸۸) بهبود وضعیت روستا از نظر کالبدی و خدمات‌رسانی را از آثار مثبت اجرای طرح هادی بر کیفیت زندگی روستائیان می‌داند. آمار و طارمی (۱۳۸۸)، بهبود وضعیت ساخت‌وساز در روستا و بهبود کیفیت مسکن را از آثار مثبت طرح و عدم بهبود وضعیت شبکه معابر را از ابعاد منفی طرح عنوان می‌کند. مطیعی و یاری (۱۳۸۹) عدم وجود رویکرد نظام‌مند و آمایشی در طرح و برزو و همکاران (۱۳۸۹) عدم مشارکت مردمی در اجرای طرح و نبود اعتبارات لازم جهت اتمام طرح را از عوامل اصلی عدم اثربخشی طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی روستائیان می‌دانند. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی هم در دو طرح به ارزیابی و ارزشیابی طرح‌های هادی روستایی پرداخته است. نتایج ارزیابی سال ۱۳۸۲ نشان می‌دهد، طرح‌های هادی اجرا شده دارای واقع‌گرایی و توجه به مسائل زیست‌محیطی بوده، اما در ارتباط با هماهنگی با طرح‌های فرادست، مشارکت مردمی و استفاده از روش‌های علمی و ارتباط بخش‌های مختلف طرح دچار مشکل می‌باشد. همچنین نتایج ارزشیابی طرح هادی روستایی در سال ۱۳۸۸ نشان می‌دهد، اجرای طرح هادی روستایی نتایج مثبتی را در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی برای روستاهای مورد مطالعه به همراه داشته است. یافته‌های عنایستالی و همکاران (۱۳۹۵)، عزمی و همکاران (۱۳۹۵)، اعظمی و همکاران (۱۳۹۵) نشان می‌دهد عوامل فردی و سطح انسجام اجتماعی مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در اجرای طرح هادی می‌باشد.

روش پژوهش

جهت تبیین و شناسایی عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی روستایی از روش توصیفی-تحلیلی، با روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل روستاهای چیر، گلایرسفلی، چسب و سارمساقلو بوده که انتخاب این جامعه آماری توسط ناظرین بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان زنجان و زمان اجرای طرح می‌باشد. این چهار روستا دارای ۱۱۲۶ خانوار می‌باشند. با توجه به این که در پژوهش حاضر حجم جامعه آماری محدود است و تعیین حجم نمونه توسط فرمول کوکران مقدور نبود برای تعیین نمونه آماری از جدول مورگان استفاده گردید که تعداد نمونه لازم برابر با ۴۰۰ نمونه انتخاب شد. تعریف عملیاتی متغیر تحقیق که شامل عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان می‌باشد در ۳۵ گویه و به صورت طیف لیکرت طراحی شده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات هم از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. تحلیل عاملی اکتشافی یکی از روش‌های خوشه‌بندی داده‌ها است که در حوزه داده‌کاوی قرار دارد. در مطالعات مدیریت از این تکنیک برای شناسایی عوامل زیربنایی یک مجموعه سؤال استفاده می‌شود. برای تهیه یک مقیاس معتبر می‌توان از روش تحلیل عاملی برای غربال قسمت‌ها و انتخاب قسمت‌های اصلی استفاده نمود. پس از ایجاد مجموعه متغیرهای مقدماتی در تحلیل عاملی به وسیله چرخش مجموعه نهائی متغیرها جهت ساخت مقیاس استخراج می‌گردد. تحلیل عاملی با ایجاد ماتریس همبستگی، نشان می‌دهد که متغیرها به صورت خوشه‌هایی گرد هم آمده‌اند بطوریکه متغیرهای هر خوشه باهم همبسته بوده و با خوشه‌های دیگر همبسته نمی‌باشند. این خوشه‌ها همان ابعاد موضوع مورد بررسی هستند. متغیرهای هر خوشه نیز قسمت‌های سنجش آن بعد است. متغیرهایی که هیچ همبستگی با متغیرهای دیگر ندارند باید حذف شوند زیرا متغیرهای مورد تحلیل باید همبستگی معقولی با برخی متغیرهای دیگر تحلیل داشته باشند. محدوده مورد مطالعه شامل روستاهای دو شهرستان زنجان و ایجرود استان زنجان می‌باشد. استان زنجان برابر با آخرین تقسیمات سیاسی در سال ۱۳۹۵ دارای مساحت ۲۱۷۷۳ کیلومتر مربع است که حدود ۱,۳۴ درصد از مساحت کشور را در بر می‌گیرد و از این نظر بیستمین استان است. در منطقه شمال غرب، بین $10^{\circ} 47'$ تا $26^{\circ} 49'$ طول شرقی و $33^{\circ} 35'$ تا 37° عرض شمالی قرار دارد. میانگین ارتفاع آن بیش از ۱۵۰۰ متر از سطح دریاست. پست‌ترین نقطه داخل استان با ارتفاع ۳۰۰ متر در منطقه طارم و بلندترین قله آن با ارتفاع ۲۹۰۰ متر در کوه‌های تخت سلیمان از ارتفاعات شهرستان ماهنشان قرار دارد. استان زنجان، از شمال به استان‌های گیلان (شهرستان رودبار)، اردبیل (شهرستان خلخال)، آذربایجان شرقی (شهرستان میانه)، از شرق به استان‌های قزوین (شهرستان‌های تاکستان، بویین‌زهرا و قزوین)، از جنوب به استان همدان (شهرستان کبودرآهنگ)، از جنوب غرب به استان کردستان (شهرستان بیجار) و از غرب به آذربایجان غربی (شهرستان تکاب)، محدود است. این استان بر اساس آخرین

تقسیمات کشوری دارای ۸ شهرستان، به نام‌های زنجان، ابهر، طارم، خدابنده، خرمدره، ایجرود، ماهنشان و سلطانیه می‌باشد و شامل ۱۷ بخش، ۱۹ شهر، ۴۶ دهستان و ۹۵۸ آبادی دارای سکنه است.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی استان زنجان و روستاهای مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

از ۲۷۰ نفر فرد پا سخگو ۷۴ در صد پا سخدهندگان مرد و ۲۶ در صد زن بوده‌اند. میانگین سنی این افراد برابر با ۳۷،۴ سال؛ میانگین تعداد افراد خانوار برابر با ۴،۱ نفر و بیشترین سطح سواد هم مربوط به دوره ابتدایی با ۳۴،۸ درصد بوده است. در بین حجم نمونه مورد مطالعه، شغل سرپرست خانوار ۳۵/۲ در صد از پا سخگویان کشاورزی، ۳ در صد مغازه‌داری (بقالی)، ۱۵/۶ در صد کارگر روزمزد، ۴/۶ درصد بیکار، ۲۰/۸ درصد کارگر نانوائی، ۸ درصد بازنشسته و مستمری‌بگیر، ۲ درصد کارمند، ۸/۸ درصد متفرقه (نجار، مکانیک، جوشکار، برقکار و...) و شغل ۲ درصد از پا سخگویان راننده می‌باشد.

در تحقیق حاضر، به‌منظور تحلیل عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی از آزمون آماری تحلیل عاملی استفاده گردیده است. در همین راستا به‌منظور تشخیص مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل در خصوص عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی، از آزمون بارتلت و شاخص KMO بهره گرفته شد. معنی‌داری آزمون بارتلت و با عدد ۱۶۵۸،۳۵ در سطح اطمینان ۹۹ درصد و مقدار مناسب KMO (۰/۷۶۴) حاکی از همبستگی و مناسبت متغیرهای موردنظر برای انجام تحلیل عاملی است (جدول ۱).

جدول ۱. آزمون بار تلت و KMO و سطح معناداری

سطح معنی داری	مقدار بار تلت	مقدار KMO	مجموعه مورد تحلیل
.۰۰۰	۱۶۵۸,۳۵	۰/۷۶۴	عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی

در ادامه تحقیق متغیرهای مورد بررسی توسط آزمون تحلیل عاملی و با روش چرخش واریماکس عامل سازی گردیده است. بدین صورت که متغیرهای بارگذاری شده در هر عامل که بالای ۰,۵ هستند یک عامل را تشکیل می‌دهند و متغیرهایی که امکان تجمع با این‌ها را ندارند عامل دیگری را تشکیل می‌دهند. نتیجه حاصل از تقلیل ۳۵ متغیر ۵ عامل بوده است که در جدول (۲) آورده شده است.

جدول ۲. عامل بندی متغیرهای مورد مطالعه

نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
اثرات اقتصادی طرح	۱۷,۶۵۴	۳۴,۳۲۱	۳۴,۳۲۱
آگاهی روستائیان	۱۲,۳۴۱	۲۴,۵۷۸	۵۸,۸۹۹
احساس هویت و تعلق	۸,۴۹۱	۱۲,۱۴۷	۷۱,۰۴۶
عملکرد دهیار	۴,۵۷۴	۶,۴۷۸	۷۷,۵۲۴
اثرات اجتماعی طرح	۳,۵۶۱	۵,۳۴۷	۸۲,۸۷۱
مجموع	۴۶,۶۲۱	۸۲,۸۷۱	-

مقدار ویژه عامل اثرات اقتصادی طرح ۱۷,۶۵۴ می‌باشد که به‌تنهایی قادر است ۳۴,۳۲۱ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ۸ متغیر بارگذاری شده است. از میان ۸ متغیر مورد بررسی در این عامل متغیر افزایش واحدهای کارگاهی و صنعتی کوچک درون روستا با بار عاملی ۰,۸۴۴، متغیر میزان گسترش مراکز خدماتی تجاری در درون روستا با بار عاملی ۰,۸۰۳ و متغیر عدم میزان اشتغال غیر کشاورزی در واحدهای درون روستا با بار عاملی ۰,۷۳۳ به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی شناخته شد (جدول ۳).

جدول ۳. متغیرهای بارگذاری شده در عامل اول

بار عاملی	متغیر
۰/۸۴۴	افزایش واحدهای کارگاهی و صنعتی کوچک درون روستا
۰/۸۰۳	میزان گسترش مراکز خدماتی تجاری در درون روستا
۰/۷۳۳	میزان اشتغال غیر کشاورزی در واحدهای درون روستا
۰/۶۹۴	میزان اشتغال غیر کشاورزی در واحدهای تجاری
۰/۶۷۰	افزایش شاغلین در دو بخش خدمات و صنعت
۰/۶۲۴	فراهم نمودن بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری
۰/۶۱۵	میزان سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و گسترش آن
۰/۵۸۹	میزان سرمایه‌گذاری در امور خدماتی روستا

مقدار ویژه عامل آگاهی روستائیان ۱۲,۳۴۱ می‌باشد که به‌تنهایی قادر است ۲۴,۵۷۸ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ۸ متغیر بارگذاری شده است. از میان ۸ متغیر مورد بررسی در این عامل متغیر عملکرد طرح هادی برای مقاوم‌سازی مسکن با بار عاملی ۰,۸۵۷ و اجرای طرح هادی و تسهیل روند توسعه روستایی با بار عاملی ۰,۷۶۶ به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی شناخته شد. (جدول ۴).

جدول ۴. متغیرهای بارگذاری شده در عامل دوم

بار عاملی	متغیر
۰/۱۸۵۷	عملکرد طرح هادی برای مقاوم‌سازی مسکن
۰/۷۶۶	اجرای طرح هادی و تسهیل روند توسعه روستایی
۰/۷۰۷	اجرای طرح هادی و بهبود شرایط روستا
۰/۶۸۸	نقش شورا، دهیار و بنیاد مسکن در اجرای طرح هادی
۰/۶۳۱	موفقیت طرح هادی اجرا شده در روستاهای دیگر
۰/۵۳۴	مشارکت موجب حضور فعال‌تر دولت در جهت ارائه امکانات و خدمات
۰/۵۰۶	آگاهی از ضوابط طرح هادی
۰/۵۱۷	آگاهی از تأسیساتی که طرح هادی ایجاد می‌کند

مقدار ویژه عامل احساس هویت و تعلق ۸,۴۹۱ می‌باشد که به‌تنهایی قادر است ۱۲,۱۴۷ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ۱۰ متغیر بارگذاری شده است. از میان ۱۰ متغیر موردبررسی در این عامل متغیر روستایمان را همچون خانه خود می‌دانم با بار عاملی ۰,۷۰۲ در این عامل به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی شناخته شد. (جدول ۵).

جدول ۵. متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم

بار عاملی	متغیر
۰/۷۰۲	روستایمان را همچون خانه خود می‌دانم.
۰/۴۴۲	سعی می‌کنم در استفاده از امکاناتی که در روستایمان موجود است، دقت داشته باشم.
۰/۶۴۷	خوب که فکر می‌کنم، می‌بینم روستای خودمان هر جا امن‌تر و زیباتر است.
۰/۶۳۸	امکاناتی که در روستا وجود دارد برای همه اهالی است پس باید در نگهداری آن کوشا باشیم.
۰/۴۸۱	در حفظ و نگهداری روستا و امکاناتش بی‌چشمداشت احساس مسئولیت می‌کنم.
۰/۶۱۴	احساس می‌کنم جزئی واقعی از روستا هستم.
۰/۵۹	متوجه هستم که در طرح هادی دولت هزینه گزافی متحمل می‌شود پس باید مراقب آن بود.
۰/۵۹۷	سعی می‌کنم در کارهایی که دولت برای روستا انجام می‌دهد داوطلبانه همکاری کنم.
۰/۵۸۸	قوانین حاکم در روستا موردقبول همگان است.
۰/۵۵۱	برای من همکاری با دولت در حفظ و نگهداری روستا اولویت دارد.

مقدار ویژه عامل عملکرد دهیار ۴,۵۷۴ می‌باشد که به‌تنهایی قادر است ۶,۴۷۸ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ۵ متغیر بارگذاری شده است. از میان ۵ متغیر موردبررسی در این عامل متغیر به دلیل نداشتن تجربه کار گروهی، دهیاری نمی‌توانند وظایفش را به‌خوبی انجام دهد با بار عاملی ۰,۶۷۴ و متغیر اعضای شورا بعد از مدتی یادشان می‌رود که مردم آن‌ها را انتخاب کردند با بار عاملی ۰,۵۲۸. به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی شناخته شد (جدول ۶).

جدول ۶. متغیرهای بارگذاری شده در عامل چهارم

بار عاملی	متغیر
۰/۶۷۴	به دلیل نداشتن تجربه کار گروهی، دهیاری نمی‌تواند وظایفش را به‌خوبی انجام دهد
۰/۵۲۸	اعضای شورا بعد از مدتی یادشان می‌رود که مردم آن‌ها را انتخاب کردند.
۰/۴۰۲	دهیاری شرایطی را فراهم می‌آورند تا مردم در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت کنند.
۰/۳۶۶	با مشارکت دهیاری در امور روستا، امکان اصلاح امور و خدمت به مردم فراهم می‌شود.
۰/۶۱۸	برای حل مشکلات می‌توان از دهیاری روستا کمک گرفت.

مقدار ویژه عامل اثرات اجتماعی طرح ۳,۵۶۱ می‌باشد که به‌تنهایی قادر است ۵,۳۴۷ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ۶ متغیر بارگذاری شده است. از میان ۶ متغیر موردبررسی در این عامل متغیر میزان تمایل به زندگی در روستا پس از اجرای

طرح هادی با بار عاملی ۰٫۶۱۳ به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح هادی شناخته شد. (جدول ۷).

جدول ۷. متغیرهای بارگذاری شده در عامل پنجم

بار عاملی	متغیر
۰٫۶۱۳	میزان تمایل به زندگی در روستا پس از اجرای طرح هادی
۰٫۵۸۶	مهاجرت شهری‌ها به روستا پس از اجرای طرح هادی
۰٫۴۹۷	میزان مشارکت در جلسات شورا وسایر نهادهای مدنی روستا
۰٫۴۸۷	میزان مشارکت در دوره‌های آموزشی و ترویجی در روستا
۰٫۵۶۷	میزان مشارکت در سایر طرح‌های عمرانی روستا
۰٫۶۴۷	میزان مشارکت در انتخابات

نتیجه‌گیری

مشارکت اجتماعی، به ساده‌ترین و مستقیم‌ترین معنای آن، شرکت فعالانه افراد در زندگی اجتماعی است. چنین معنای روشن و بی‌واسطه‌ای می‌تواند، این ابهام تناقض نما (پارادوکسیکال) را به وجود آورد که در یک جامعه معین، وقتی از زندگی اجتماعی سخن می‌گوییم، مگر می‌توان تصور کرد که اکثریت یا بخش مهمی از اعضای آن جامعه در زندگی اجتماعی مشارکتی فعال نداشته باشند؟ و بعد پایه‌ای مدرنیته، «عقلانیت» و «تشکل» است. از دید وبر، جامعه نوین (مدرنیته) جامعه‌ای است عقلانی و تشکیلاتی که در آن، بخش عمده روابط اجتماعی علاوه بر عقلانی بودن، نوعاً در قلمرو کنش تشکیلاتی، یعنی سازمان‌یافتگی، ضابطه‌مندی و اقتدار قرار می‌گیرد. عقلانیت که مظاهر سیاسی و اجتماعی آن به ترتیب سلطه قانونی و بوروکراسی (دیوانسالاری) است، در عرصه زندگی اقتصادی در جامعه نوین، به صورت «عقلانیت صوری کنش اقتصادی»، یعنی درجه کمی تأمین نیازهایی که برای هر اقتصاد عقلایی اساسی محسوب می‌شود و «عقلانیت ذاتی»، یعنی درجه تأمین متناسب کالا برای گروه مشخصی از افراد، از طریق کنش اجتماعی دارای جهت اقتصادی تجلی می‌یابد. این‌ها نشان می‌دهند که فعالیت اقتصادی در جوامع نوین به سوی هدف‌های غایی جهت‌گیری شده است که می‌توانند اخلاقی، سیاسی، منفعت‌گرایانه، لذت پرستانه و یا برای کسب تمایزات اجتماعی، ایجاد برابری اجتماعی و یا امثال آن باشند ارزیابی عملکرد الگوهای توسعه روستایی در قالب طرح هادی روستایی در مناطق روستایی کشورمان و محدوده مورد مطالعه بازگویی آن است که برخورد ابزاری مانع از جلب و جذب مردم به فرایند توسعه و نیز مانع از شکل‌گیری مشارکت‌های جمعی و در نتیجه سازمان‌یابی مناسب مردم برای همکاری‌های معطوف به تحقق هدف‌های توسعه شده است. در همین رابطه شایان ذکر است که بر مبنای نقد دیدمان «اقتصادمحور» توسعه، دیدمان نوینی، بر مبنای انتقادهای وارده بر الگوهای قدیمی ارائه شد که اساساً «اجتماع‌محور» است و امروزه با عنوان‌هایی از قبیل «توسعه یکپارچه و همه‌جانبه»، «توسعه پایدار» و «توسعه انسانی» از آن نام‌برده می‌شود. در این دیدمان جدید، از طریق مفهوم سازی مجدد توسعه و تکیه بر فرایندهای برهمکنشی اجتماع‌محور، نظیر سرمایه اجتماعی، دموکراسی مشارکتی و توانمندسازی، کوشش شده است که رابطه‌ای ارگانیک میان هدف‌های توسعه و کنش‌های اجتماعی مردم برقرار شود. مهم‌ترین جزء عملیاتی این رویکرد، تأمین مشارکت اجتماعی، یعنی زمینه‌سازی برای شرکت فعالانه مردم در زندگی اجتماعی است که به نوبه خود متضمن همکاری‌های همدلانه و مسئولانه مردم در تعریف هدف‌های برنامه توسعه-هدف‌هایی که برای بهبود کیفیت زندگی مردم طراحی می‌شوند- و کوشش‌های جمعی داوطلبانه، خودانگیخته و سازمان‌یافته مردم برای تحقق این هدف‌های مشترک است. روستائیان در هر چهار روستا در مورد طرح هادی هیچ‌گونه اطلاعات، آموزش و اطلاع‌رسانی پیرامون مسئله از سوی بنیاد مسکن دریافت نکرده و هرآنچه که در این مورد می‌دانند از منابع دیگری دریافت کرده‌اند. شناخت روستائیان از طرح هادی تنها معطوف به جدول‌گذاری، پیاده‌رو سازی و خیابان‌کشی بوده و هیچ‌گونه نقش دیگری برای آن متصور نمی‌باشند. شناخت دهیاران از طرح هادی نیز کمی بالاتر از روستائیان بوده و شناخت حدود توسعه روستا و ساخت‌وساز مسکن روستایی و نقشه کاربری اراضی روستایی را شامل می‌شود.

با عنایت به توضیحات بالا چگونه می‌توان از جامعه‌ای که شناختی نسبت به طرح ندارد، انتظار مشارکت داشت. لذا به نظر می‌رسد، نیازمند برنامه‌ای جامع هستیم که بر طبق آن به درستی اهداف طرح هادی، مراحل اجرای آن، وظایف روستائیان در قبال آن،

انتظارات آتی پس از اجرای طرح و سایر موارد به دهیاران و اعضای شورا در طی چند مرحله آموزش داده شود. پس از انجام این موضوع انتظار است که آموزش‌ها از طریق دهیاران و شورا به روستاییان انتقال داده شده تا زمینه مشارکت فراهم گردد. پژوهش‌های مختلفی به بررسی مشارکت روستاییان در فرایند توسعه روستایی و عوامل مؤثر بر آن در روستاهای کشور پرداخته‌اند به‌عنوان مثال ویژگی‌های فردی در پژوهشی که عنابستانی در سال ۱۳۹۲ انجام داده با نتیجه پژوهش حاضر همسو و هم‌جهت می‌باشد؛ همچنین در زمینه اثرگذاری آگاهی اجتماعی، احساس تعلق اجتماعی با پژوهش‌های (محمودیان، ۱۳۷۱)، (عفتی، ۱۳۷۱)، (کوثری، ۱۳۷۴) هماهنگ می‌باشد.

با این‌که بیش از سه دهه از زمان اجرای طرح هادی در مناطق روستایی کشور می‌گذرد اما بررسی‌های متعدد نشان می‌دهند که عدم شناسایی نیاز روستاییان، منجر به طولانی شدن زمان اجرای طرح هادی، محدود شدن مشارکت مردم موجب نارضایتی روستاییان از عملکرد طرح هادی گردیده که در این مورد پژوهش حاضر با پژوهش‌های (وٹوقی، ۱۳۶۷) (رهنما، ۱۳۷۵) و (شارع پور، ۱۳۷۲) همسو می‌باشد؛ اما از سوی دیگر در کنترل مهاجرت و تمایل به زندگی در روستا و بهبود خدمات‌رسانی (وضعیت ظاهری روستا و دفع زباله) با پژوهش (نقی‌لو و همکاران، ۱۳۸۸) (نصیری، ۱۳۸۸) و (عنابستانی، ۱۳۸۸) هماهنگ است. و همچنین با نظر (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰) و (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۱) در مورد اثرات اقتصادی و اجتماعی طرح هادی موافق و هماهنگ می‌باشد یعنی در این پژوهش و پژوهش‌های مشابه مذکور اجرای طرح هادی نتوانسته به لحاظ اقتصادی و اجتماعی روستا را ارتقا بخشد.

سپاسگزاری

این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان زنجان در سال ۱۳۹۲، انجام شده توسط نویسنده بوده است.

منابع

- ازکیا، مصطفی. و ایمانی، علی. (۱۳۸۸). توسعه پایدار روستایی. تهران: انتشارات اطلاعات.
- اعظمی، موسی، احمد یعقوبی فرانی، معتقد، مهسا. (۱۳۹۵). بررسی نوع و میزان مشارکت روستاییان در طرح هادی روستایی: مطالعه موردی روستای سنگستان همدان، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۹(۲)، ۴۷.
- آمار، تیمور، صمیمی شامی، رضا. (۱۳۸۸). ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی. مجله مسکن و محیط روستایی، ۱۲۷، ۱۲۷-۴۴-۵۵.
- برزو، غلامرضا، شاه‌حسینی، ایوب، عباسی‌زاده قنواتی، محمدصادق، ولی‌زاده، اقدس، باقرنسب، محمد، بهرامی، مجید، عبدالملکی، سارا، زرافشانی، کیومرث. (۱۳۸۹). ارزشیابی کیفی اجرای طرح هادی در روستای کرناچی شهرستان کرمانشاه - کاربرد نظریه بنیانی. پژوهش‌های روستایی، ۱(۳)، ۱۵۳-۱۷۲.
- پژوهشکده سوانح طبیعی (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات اجرای طرح هادی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- حق پناه، محمد، و دهقانی، مریم. (۱۳۸۹). بررسی آثار فیزیکی اجرای طرح‌های راهنمای روستایی. اولین همایش ملی مسکن روستایی و توسعه کالبدی، تهران.
- خمر غلامعلی، اسماعیل‌زاده کواکی علی، براتیپور علی. (۱۳۹۰). ارزیابی توزیع فضایی سرمایه اجتماعی در سطح مناطق شهری با استفاده از تکنیک Topsis و GIS - مطالعه موردی: نواحی شهر قوچان. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱(۴)، ۹۵-۱۱۲.
- عزیمی آئیژ، نوری مجتبی، نصیری اکرم، بابایی تیمور. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر در بهبود عملکرد طرح هادی از دیدگاه دهیاران و اعضای شورای روستایی بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۶ (۴۲)، ۸۳-۱۰۸.
- عزیزپور فرهاد، خلیلی احمد، محسن زاده آرمین، حسینی حاصل صدیقه. (۱۳۹۰). تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور. مسکن و محیط روستا، ۳۰ (۱۳۵)، ۷۱-۸۴.
- علیقلی زاده فیروزجایی، ناصر. (۱۳۸۶). تأثیرات گردشگری بر مناطق روستایی. رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه تهران. تهران. ایران.

- عنابتانی، علی اکبر، جوانشیری، مهدی، موسوی، مهدیه. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستائیان در روند تهیه و تصویب و اجرای طرح هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان دشتستان). *جغرافیا و پایداری محیط*، ۵(۴)، ۳۳-۱۵.
- عنابتانی، علی اکبر. (۱۳۹۲). بررسی عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستائیان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خواف). *جغرافیا و توسعه ناحیه ای*، ۱۱(۲)، ۳۶-۴۵.
- عنابتانی، علی اکبر. (۱۳۸۸). ارزیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی سکونتگاه‌های روستایی در روستاهای غرب خراسان رضوی، اولین همایش سکونتگاه‌های روستایی مسکن و بافت، تهران، صص ۶-۱.
- قادری، زاهد. (۱۳۸۴). برنامه ریزی برای توسعه پایدار گردشگری روستایی تهران: نشر سازمان شهرداری ها.
- قاسمی، محمدعلی. (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستائیان در طرح‌های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان. *روستا و توسعه*، ۸(۴)، ۷۹-۱۱۲.
- مطیعی لنگرودی، حسن، یاری، ارسطو. (۱۳۸۹). حفاظت محیط‌زیست و برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی. *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۳۱(۳)، ۴۵-۶۰.
- Fitzgerald, B., Russo, N. L., & Stolterman, E. (2002). *Information systems development: Methods in action*. London: McGraw-Hill.
- Franz, C. R., & Robey, D. (1986). Organizational context, user involvement, and the usefulness of information systems. *Decision sciences*, 17(3), 329-356.
- Van Heck, B. (2003). Participatory development: guidelines on beneficiary participation in agricultural and rural development rural institutions and participation. *Rural institutions and participation service, service rural development division (2nd edition), FAO, Rome, 1*.
- Hophmayer-Tokich, S., & Krozer, Y. (2008). Public participation in rural area water management: experiences from the North Sea countries in Europe. *Water International*, 33(2), 243-257.
- Jennings, M. (2007). "A Very Real War": Popular Participation in Development in Tanzania During the 1950s & 1960s. *The International journal of African historical studies*, 40(1), 71-95.
- Lange, S. (2008). The depoliticisation of development and the democratisation of politics in Tanzania: Parallel structures as obstacles to delivering services to the poor. *The Journal of Development Studies*, 44(8), 1122-1144.
- Lanza, A., Markandya, A., & Pigliaru, F. (2005). *The economics of tourism and sustainable development*. Edward Elgar Publishing.
- Alejandro Leal, P. (2007). Participation: the ascendancy of a buzzword in the neo-liberal era. *Development in practice*, 17(4-5), 539-548.
- Murray Li, T. (2007). Practices of assemblage and community forest management. *Economy and society*, 36(2), 263-293.
- Peris, J., Acebillo-Baqué, M., & Calabuig, C. (2011). Scrutinizing the link between participatory governance and urban environment management. The experience in Arequipa during 2003-2006. *Habitat international*, 35(1), 84-92.
- Du Toit, D., & Pollard, S. (2008). Updating public participation in IWRM: a proposal for a focused and structured engagement with catchment management strategies. *Water Sa*, 34(6), 707-713.
- Puri, S. K., & Sahay, S. (2007). Role of ICTs in participatory development: An Indian experience. *Information technology for Development*, 13(2), 133-160.
- Sadashiva, M. (2007). *Effects of civil society on urban planning and governance in Mysore, India* (Doctoral dissertation, Technical University of Dortmund).
- Shah, I. A. (2009). People's Participation in Rural Development Projects in the North-West Frontier Province of Pakistan: A Comparative Review and Analysis of Sarhad Rural Support Programme (SRSP) and Integrated Rural Development Project (IRDP). *African and Asian Studies*, 8(1-2), 175-184.
- Ward, P. (2010). Participatory development in Jamaica: does it work in practice?. *Social and Economic Studies*, 167-196.
- Zhang, H., & Zhuang, T. (2010). Study on Factors Affecting Performance of Non-profit Organizations in the Participatory Working Methods-Taking Anti-poverty Practice of Sichuan Rural Development Organization as an Example. *Journal of Agricultural Science*, 2(3), 174.